Pregledni rad
DOI: 10.47152/Palic2026.4

PRAVO NA ODBRANU U PREDISTRAŽNOM POSTUPKU

Božidar BANOVIĆ*

Ovaj rad analizira teorijske i praktične aspekte prava na odbranu kao fundamentalnog stuba pravičnog suđenja, sa posebnim fokusom na predistražni postupak. U radu se polazi od međunarodnih standarda uspostavljenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i praksom Evropskog suda za ljudska prava, uz naglasak da se pravo na odbranu mora aktivirati od momenta „krivične optužbe" u materijalnom smislu, što često korespondira sa prvim radnjama u predistražnoj fazi. Rad detaljno ispituje zakonska rešenja u Republici Srbiji, uključujući analizu aktuelnog Zakonika o krivičnom postupku i predložene izmene u Nacrtu Zakona o izmenama i dopunama ZKP iz 2025. godine. Posebna pažnja posvećena je pravu na informisanost o prirodi i razlozima optužbe i pravu na pristup braniocu. U završnom delu, kritički se ukazuje na „sive zone" predistražnog postupka, kao što su neformalni razgovori sa građanima koji su faktički osumnjičeni, psihološki i drugi pritisci za odricanje od prava i manjkavosti u obrazloženju rešenja o zadržavanju, zaključujući da efikasnost odbrane u kasnijim fazama direktno zavisi od zaštite prava u najranijim fazama postupka.

* Doktor nauka, redovni profesor Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu, https://orcid.org/0000-0001-9291-7091. E-mail: banovicb@fb.bg.ac.rs

Ključne reči: pravo na odbranu, predistražni postupak, pravično suđenje, branilac, osumnjičeni, Evropski sud za ljudska prava, Zakonik o krivičnom postupku

UVOD

Savremeni krivični postupak odlikuje se, između ostalog, jasnim i preciznim razdvajanjem osnovnih procesnih funkcija i njihovih nosilaca, odnosno subjekata. Funkcija odbrane u krivičnom postupku rezervisana je za okrivljenog, odnosno subjekta protiv koga se krivični postupak pokreće i vodi zbog postojanja određenog stepena sumnje da je izvršio krivično delo. Odbrana se može definisati kao procesna aktivnost koja je usmerena na pobijanje optužbe u celini ili delimično, utvrđivanje činjenica u korist okrivljenog, kao i na primenu onih pravnih propisa koji su za njega najpovoljniji (Grubač, 2006, str. 100; Krapac, 2003, str. 160). Kao procesna funkcija odbrana obezbeđuje poštovanje prava okrivljenog i istovremeno garantuje pravilnost presuđenja (Grubač, 1977, str. 140). Pravo na odbranu u krivičnom postupku jedno je od fundamentalnih ljudskih prava, garantovanih svim relevantnim međunarodnim pravnim dokumentima o ljudskim pravima, a u značajnom broju država, kao i u Srbiji, ima i karakter ustavnog prava (čl. 33 Ustava Republike Srbije). Pravo na odbranu predstavlja civilizacijsku tekovinu koja razdvaja demokratski krivični postupak od inkvizitorskog progona. Suština ovog prava manifestuje se u mogućnosti okrivljenog da se efikasno i delotvorno suprotstavi tvrdnjama organa gonjenja. Pravo na odbranu predstavlja jedan od najvažnijih stubova pravičnog suđenja i osnovni procesni instrument zaštite okrivljenog. Ono podrazumeva korpus prava koja su okrivljenom garantovana kako bi mogao da utiče na utvrđivanje činjenica i primenu zakona u svoju korist.

Pravo na odbranu nije samo interes pojedinca, već i javni interes. Bez adekvatne odbrane, krivični postupak gubi svoj legitimitet, a sudska odluka postaje podložna sumnji u pogledu pravičnosti. Koliko god je odbrana ustanovljena u interesu okrivljenika i neophodan uslov za zaštitu njegovih prava i interesa, ona ima veliki društveni značaj i svoje apsolutno društveno opravdanje, jer otklanja iz postupka sve ono što bi moglo da šteti interesu samog okrivljenika i interesu društvene zajednice (Grubač, 1979, str. 140). Drugim rečima, odsustvo stvarne i efektivne odbrane vodi bitnoj povredi odredaba krivičnog postupka (Škulić, 2023, str. 158).

Pravo na odbranu danas predstavlja međunarodni standard, kao deo šireg koncepta prava na pravično suđenje,[1] odnosno skupa prava garantovanih čl. 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLjP) (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, 2003). Ovo pravo smatra se najvažnijim pravom, koje obezbeđuje nesmetano funkcionisanje pravosudnog sistema i omogućava da sva druga prava zajemčena EKLjP, dobiju punu primenu, a bez koga ostala prava ostaju samo mrtvo slovo na papiru (Teleki, 2021, str. 93).[2]

PREDISTRAŽNI POSTUPAK (PIP)

Kako bi se odredio momenat aktiviranja garantovanih prava odbrane, način i postupak njihove realizacije, neophodno je odrediti pojam, subjekte, sadržinu i momenat pokretanja PIP.

U pogledu pojma PIP, Zakonik o krivičnom postupku (ZKP), pod pojmom „postupak" obuhvata PIP i krivični postupak (čl. 2 st. 1 tač. 14 ZKP), iz čega proizilazi da PIP jeste vrsta postupka, ali da ne spada u strukturu krivičnog postupka.[3] Polazeći od subjekata i radnji koje se preduzimaju u PIP, može se reći da PIP predstavlja zakonom predviđenu i naučno prihvatljivu delatnost određenih subjekata koja se preduzima radi rasvetljenja krivičnog događaja do stepena sumnje potrebnog za pokretanje krivičnog postupka i na taj način omogućava donošenje adekvatne odluke o njegovom pokretanju i vođenju (Bejatović, 2016, str. 373; Đurđić, 2017, str. 20).

---

[1] „Iako ovo pravo, u stvari, sadrži niz prava i garancija, njegova sadržina može se svesti na to da utvrđivanju krivične odgovornosti mora prethoditi javna rasprava, u razumnom roku i pred nezavisnim i nepristrasnim sudom obrazovanim na osnovu zakona, uz tretiranje okrivljenog kao nevinog lica sve dok se pravnosnažnom odlukom suda ne dokaže suprotno. Sa druge strane, ovo pravo znači obavezu države da svakom pojedincu obezbedi pristup sudu i zakonit i pravičan tretman pred sudom, bez obzira na to protiv koga se vodi postupak i koliko je teško krivično delo koje je predmet postupka" (Banović, Bejatović, 2019, str. 145-146).

[2] Ovakav stav može se opravdati i time što je u više od 40 procenata presuda ESLjP između 1959. i 2016. godine utvrđeno kršenje člana 6. EKLjP, što je ubedljivo najveća grupa povreda ako se analizira po članovima Konvencije (Weinged, 2019, str. 166).

[3] Nacrtom Zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku iz 2025. godine (Nacrt ZKP) (čl. 2 st. 1 tač. 12) postupak je definisan kao pretkrivični i krivični postupak, odnosno reč predistražni je zamenjen rečju pretkrivični. „Uvođenje termina pretkrivični umesto PIP u potpunosti odgovara prirodi ovog neformalnog postupka koji prethodi krivičnom postupku, koji je po svojoj pravnoj prirodi upravno-kriminalistički i koji prethodi svakoj formi krivičnog postupka." - Obrazloženje Nacrta ZKP (2025).

ZKP ne sadrži izričitu odredbu o početku PIP, ali analizom odredaba koje regulišu procesni trenutak početka istrage može se zaključiti da PIP počinje preduzimanjem prve radnje kojom se stiče osnov sumnje da je učinjeno krivično delo. To je, po pravilu, neka od operativno-taktičkih radnji policije (Ilić, Banović, 2013, str. 106).

Predmet PIP je prikupljanje podataka. Po pravilu, u PIP prikupljaju se podaci, a u krivičnom postupku izvode dokazi, kako bi se podaci utvrdili kao činjenice u postupku. Drugim rečima, aktivnosti u PIP, prvenstveno, služe otkrivanju izvora saznanja o činjenicama, a ne utvrđivanju činjenica, odnosno u PIP ništa se ne dokazuje, nego se otkriva i priprema materijal za dokazivanje (Grubač, 2011, str. 490). Važnost razlikovanja radnji u PIP i dokaznih radnji značajna je zbog toga što među njima postoji stvarna (fizička) podudarnost ili sličnost strukture (Pavišić, 2011, str. 432). Međutim, iako se PIP često posmatra kao faza „prikupljanja podataka", realnost je da se u njoj formira fundament buduće optužnice, te zbog toga svaka povreda prava u ranim fazama ima „domino efekat" na celokupan tok postupka, čineći odbranu u kasnijim fazama postupka često jalovom i neefikasnom (Ashworth, Redmayne, 2010).

Zadatak PIP je da se pronađe učinilac krivičnog dela, da se spreči sakrivanje ili bekstvo učinioca ili saučesnika, da se otkriju i obezbede tragovi krivičnog dela i predmeti koji mogu poslužiti kao dokaz, kao i da se prikupe sva obaveštenja koja bi mogla biti od koristi za uspešno vođenje krivičnog postupka (Banović, 2020, str. 9).

U PIP može učestvovati veći broj *subjekata* u različitim svojstvima i sa različitim fondom prava i dužnosti. Međutim, javni tužilac i policija su jedini subjekti bez kojih nema PIP. Predistražnim postupkom rukovodi javni tužilac (čl. 285. st. 1. ZKP), a pod rukovođenjem se podrazumeva skup radnji koje javni tužilac preduzima usmeravajući aktivnosti različitih državnih organa koji mogu biti angažovani na poslovima otkrivanja krivičnih dela i njihovih učinilaca (Ilić *i sar.,* 2012, str. 608).

Radnje koje se preduzimaju u PIP, po pravilu, nisu procesne radnje i ne preduzimaju se po pravilima krivičnog postpka. Stroga forma, koja karakteriše procesne radnje, ovde se ne zahteva. Radi se o neformalnim radnjama (potražne, operativno-taktičke radnje), koje se preduzimaju na osnovu odredbi drugih zakona, pre svega, Zakona o policiji i podzakonskih akata, a po pravilima kriminalistike (Ilić, Banović, 2013, str. 106). Zbog toga se PIP označava kao pripremna, latentna, faza ili postupak u nepravom,

širem smislu, odnosno kriminalističko istraživanje i slično (Pavišić, 2011, str. 432).

Međutim, treba imati u vidu da se pojedinim od ovih radnji mogu neposredno stvoriti uslovi za preduzimanje dokaznih radnji, a neke su po sadržaju vrlo slične dokaznim radnjama, pa je u praksi ponekad teško razgraničiti kada prestaje neformalno postupanje a počinje dokazna radnja (Ilić, Banović, 2013. str. 108). Rezultati ovih radnji dokumentuju se službenim beleškama i izveštajima, koji se u kasnijem toku postupka izdvajaju iz spisa premeta i ne mogu se koristiti u postupku, niti se na njima može zasnivati presuda, što znači da nemaju dokaznu snagu. Samo izuzetno, u PIP preduzimaju se dokazne radnje, i to kada postoji opasnost od odlaganja, ali one se tada preduzimaju po pravilima njihovog preduzimanja u istrazi, pa se i njihovi rezultati mogu koristiti kao dokaz u kasnijim fazama postupka. Ovakav karakter radnji PIP nikako ne znači proizvoljno i arbitrarno postupanje, a još manje urgožavanje, odnosno povređivanje osnovnih ljudskih prava. Svi subjekti koji preduzimaju radnje u PIP, dužni su da postupaju profesionalno, poštujući načelo zakonitosti i pravila svoje struke (Banović, 2020, str. 14). Dužnost ovih subjekata je i da, u skladu sa pozitivnim obavezama svake države potpisnice EKLjP, obezbede i omoguće ostvarivanje garantovanih prava odbrane osumnjičenog.

STANDARDI OSTVARIVANJA PRAVA NA ODBRANU U PREDISTRAŽNOM POSTUPKU

Garancije prava na pravično suđenje iz čl. 6 EKLjP, pa time i korpus minimalnih prava na odbranu (čl. 6. st. 3 EKLjP),[4] primenjuju se prilikom odlučivanja o „krivičnoj optužbi“, odnosno zajemčene su licu „optuženom za krivično delo“. Pojam „krivična optužba” ima autonomno značenje, koje je razvijeno kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava (ESLjP) (vid. više Trechsel, 2005, str. 16-46; Schabas, 2015, str. 276-277), odnosno ESLjP je

[4] Korpus minimalnih prava na odbranu „optuženog za krivično delo”, definisan čl. 6. st. 3 EKLjP, sadrži sledeća prava: da u najkraćem mogućem roku, podrobno i na jeziku koji razume, bude obavešten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega; da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane; da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtevaju; da ispituje svedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispitaju i da se obezbedi prisustvo i saslušanje svedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svedoče protiv njega; da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razume ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

dao prednost „materijalnom“, umesto „formalnom“ pojmu optužbe (European Court of Human Rights, 2022, str. 9). Za potrebe ovog rada rada od izuzetnog značaja je momenat od koga se aktiviraju pomenuta prava, a ESLjP smatra da „krivična optužba” postoji od trenutka kada nadležni organ zvanično obavesti lice o sumnji da je učinio krivično delo, ili od trenutka kada je njegova situacija značajno pogođena aktivnostima koje su preduzele vlasti, zbog postojanja odgovarajuće sumnje protiv njega.[5] Prema tome, iako se prema tekstu čl. 6 EKLjP skup prava na pravično suđenje, pa time i prava na odbranu, garantuju u postupku „pred sudom“, nema prepreke da se pomenuta prava primenjuju i na pretpretresne faze postupka,[6] odnosno od trenutka „zvaničnog saopštenja o sumnji“, pa i na PIP,[7] kako je on definisan u krivičnoprocesnom zakonodavstvu Srbije. To potvrđuje i stav ESLjP u presudi *Berliński v. Poland*,[8] na koju se ukazuje i u literaturi (Schabas, 2015, str. 307). Shodno tome, pomenuta minimalna prava pripadaju i osumnjičenom u PIP. S obzirom na temu ovog rada, u daljem tekstu koristićemo termin „osumnjičeni“ za lice, koje se, prema tektu EKLjP, naziva „optuženim za krivično delo“, kome se priznaju pomenuta minimalna prava odbrane.

Pri tome, ESLjP tretira pomenuta prava kao posebne aspekte prava na pravično suđenje i razmatra eventualne povrede ovih prava u kontekstu povrede opšteg prava na pravično suđenje iz čl. 6. st. 1 EKLjP.[9] Drugim rečima, ova prava nisu sama sebi cilj, a njihova uloga i

[5] *Deweer v. Belgium*, Application no. 6903/75, 27 February 1980, par. 42-46; *Ibrahim and others v. the United Kingdom*, Application no. 50541/08, par. 249; *Vegotex International S.A. v. Belgium*, 3 November 2022, par. 150.

[6] *Imbrioscia v. Switzerland*, Application no. 13972/88, 24 November 1993, par. 36.

[7] „Sud je utvrdio da bi, kako bi ostvario svoje pravo na odbranu, optuženom trebalo normalno dozvoliti da ima efikasnu korist od pomoći advokata *od početnih faza postupka*, jer nacionalni zakoni mogu imati posledice za stav optuženog *u početnim fazama policijskog ispitivanja* koje su odlučujuće za izglede odbrane u bilo kom kasnijem krivičnom postupku. Sud je takođe priznao da se optuženi često nalazi u posebno ranjivom položaju u toj fazi postupka i da se u većini slučajeva to može pravilno nadoknaditi samo uz pomoć advokata, čiji je zadatak, između ostalog, da pomogne u osiguravanju da se poštuje pravo optuženog da ne inkriminiše samog sebe“ (*Dvorski v. Croatia*, Application no. 25703/11, 20 October 2015, par. 77).

[8] „Čl. 6 posebno st. 3, može biti relevantan pre nego što se slučaj pošalje na suđenje ako i ukoliko je verovatno da će pravičnost suđenja biti ozbiljno ugrožena početnim nepoštovanjem njegovih odredbi. Način na koji se st. 3 primenjuje tokom preliminarne istrage zavisi od posebnih karakteristika postupka i od okolnosti slučaja“ (*Berliński v. Poland*, Applications no. 27715/95 and 30209/96, 20 June 2002, par. 75).

[9] *Iglin v. Ukraine*, Application no. 39908/05, 13 May 1980, par. 64.

smisao je da omoguće da postupak u celini bude pravičan.[10] Osim toga, praksa ESPLj pokazuje da spisak pomenutih minimalnih prava predstavlja samo tipične situacije koje se javljaju u krivičnom postupku, te da je taj spisak neiscrpan i podložan dopuni kroz sudsku praksu.[11]

Pravo osumnjičenog da bude obavešten o prirodi i razlozima za „optužbu"

Obaveštenje o prirodi i razlozima za „optužbu" trebalo bi da bude dato u najkraćem roku, da bude podrobno i na jeziku koji osumnjičeni razume. Ukoliko se ovo pravo poštuje, stvaraju se uslovi za ostvarivanje prava na dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane, pa se ova dva prava u sudskoj praksi ESLjP često zajedno razmatraju.[12] Jasno je da je sadržina ovog prava takva da su pojedini njegovi elementi primenjivi tek u kasnijim fazama krivičnog postupka, te da u PIP potpuna primena ovog prava nije moguća. Međutim, prateći sudsku praksu ESLjP i tumačenje sintagme „pridoda i razlozi za optužbu", svakako je nepohodno osumnjičenom saopštiti činjenice na kojima se zasnivaju osnovi sumnje i eventualnu pravnu kvalifikaciju krivičnog dela. Realizaciju ovog prava ZKP predviđa, prvenstveno, kroz opštu odredbu po kojoj je organ postupka dužan da pouči okrivljenog ili drugog učesnika u postupku o pravima koja mu pripadaju, te na posledice propuštanja neke radnje ili nekorišćenja svojih prava (čl. 8). Sledeća opšta odredba odnosi se na pravo učesnika u postupku na korišćenje svog jezika i pisma u postupku, te o pravu na besplatno prevođenje onoga što oni ili drugi iznose, kao i isprava i drugog pisanog dokaznog materijala (čl. 11).[13]

Konkretizaciju ovog prava ZKP vrši kroz odredbe o saslušanju osumnjičenog (čl. 289) po kojima, policija može prikupljati obaveštenja i od lica protiv koga postoje osnovi sumnje da je učinilac krivičng dela, ali ga u tom slučaju sme pozivati isključivo u svojstvu osumnjičenog, a u pozivu se

[10] *Correia de Matos v. Portugal*, Application no. 56402/12, 4 April 2018, par. 120.
[11] *Artico v. Italy*, Application no. 6694/74, par. 32.
[12] *Block v. Hungary,* Application no. 56282/0, 25 January 2011, par. 21.
[13] Članom 6. Nacrta ZKP dodati su novi članovi i to 11a i 11b koji se odnose na prevođenje i tumačenje i prevođenje pismena, zapisnika, odluka i drugog materijala. Detaljno regulisanje prava na prevođenje usledilo je u cilju potpunog usklađivanja postojećih normi ZKP sa Direktivom 2010/64/EU o pravu na tumačenje i prevođenje u krivičnom postupku (Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings).

mora upozoriti da ima pravo na branioca. Ako u toku prikupljanja obaveštenja od lica koje je pozvano u svojstvu garđanina oceni da taj građanin može biti smatran osumnjičenim, policija je dužna je da ga odmah, a svakako pre saslušanja, pouči o pravima iz čl. 68. st 1 tač. 1 i 2 koja pripadaju okrivljenom, odnosno da ga podrobno i na jeziku koji razume obavesti o delu koje mu se stavlja na teret, kao i da sve što izjavi može da bude korišćeno kao dokaz u postupku, te da ne mora ništa ne izjavi, da može uskrati odgovor na pojedino pitanje, slobodno iznese svoju odbranu, prizna ili ne prizna krivicu.[14] Ovim se osumnjičenom omogućava da blagovremeno uzme branioca i isplanira, kako svoju odbranu, tako i dalje procesne korake (Ilić *i sar.,* 2012, str. 620). Sa druge strane, na ovaj način sprečava se kalkulisanje policije u pogledu statusa osumnjičenog, odnosno onemogućava pozivanje lica za koje postoje osnovi sumnje da je učinilac krivičnog dela prvo u svojstvu građanina, a zatim naknadno proglašavanje tog lica osumnjičenim, što nije redak slučaj u praksi. Policija na ovaj način dobija na vremenu, s obzirom na kratke rokove predviđene za postupanje sa osumnjičenim, ali su prava osumnjičenog, pre svega pravo na odbranu, bila ograničena ili ugrožena, jer je kasnije nego što bi trebalo bio obavešten o svom statusu u postupku (Ilić, Banović, 2013, str. 112-113). Na sličnu praksu policija u pojedinim evropskim državama ukazuje se i u inostranoj literaturi (Cape *i sar.,* 2010, str. 584). Policija je dužna da, bez odlaganja, obavesti javnog tužioca o svom postupanju, čime se naglašava da se javni tužilac mora obavestiti pre saslušanja, a nikako u toku ili nakon saslušanja. Javni tužilac može obaviti saslušanje osumnjičenog, prisustvovati saslušanju ili saslušanje poveriti policiji. U praksi se najčešće događa da tužilac poveri policiji saslušanje osumnjičenog, što je verovatno pre svega rezultat nedovoljnih ljudskih i materijalnih resursa tužilaštva, a s obzirom da prisustvo tužioca nije obavezno, povećava se rizik da osumnjičeni prethodno ne dobije zakonom propisana obaveštenja ili da dobijena obaveštenja ne razume i shodno tome ne koristi prava odbrane ili odustane od njih.

Za policijsko hapšenje (čl. 291) ZKP propisuje posebnu vrstu pouke o pravima koju policija mora saopštiti uhapšenom licu. Analogno obaveštenju

[14] Nacrtom Zakona o izmenama i dopunama ZKP znatno je proširena lista prava koja pripadaju okrivljenom, pa kada je u pitanju osumnjičeni, pomenuta pouka proširena je i poukom o pravu da se služi jezikom i pismom koje razume, odnosno da ima pravo na prevođenje i tumačenje u skladu sa odredbama ZKP. (čl. 27 Nacrta ZKP). Osim toga, predviđeno je i da se obaveštenje, odnosno pouka o pravima, preda okrivljenom (osumnjičenom) i u pisanom obliku.

o „prirodi i razlozima optužbe" koje se daje osumnjičenom pre prvog saslušanja, ova pouka o pravima mora se dati odmah po hapšenju, na jeziku koji uhapšeni razume i mora sadržati, pre svega razloge hapšenja, a zatim i pouku o ostalim pravima (prava okrivljenog iz čl. 68. st. 1 tač. 2-4 i tač. 6, kao i prava uhapšenog iz čl. 69).[15] Slična situacija postoji i kod tzv. „građanskog hapšenja", jer i u toj situaciji uhapšeno lice se mora odmah predati javnom tužiocu ili policiji, koji su onda dužni da uhapšenom licu daju prethodno navedeno obaveštenje i pouku o pravima. S obzirom da uhapšeno lice može saslušati isključivo javni tužilac, ZKP je propisao dužnost javnog tužioca da obaveštenje o razlozima hapšenja i pouku o pravima, pre saslušanja, saopšti uhapšenom.

Ovde bi trebalo spomenuti i zadržavanje osumnjičenog (vid. više Ćorović, Ćorović, 2025), kao poseban oblik lišenja slobode bez odluke suda (čl. 2. st. 1 tač. 23 i čl. 294 ZKP). Naime, javni tužilac ili, po njegovom odobrenju, policija odmah, a najkasnije u roku od dva časa od kada je osumnjičenom saopšteno da je zadržan, donosi i uručuje rešenje o zadržavanju U rešenju moraju biti navedeni delo za koje se osumnjičeni tereti, osnovi sumnje, dan i čas lišenja slobode ili odazivanja pozivu, kao i vreme početka zadržavanja (čl. 294 st. 2 ZKP). Dakle, i ovo rešenje mora sadržati obaveštenje o delu za koji se osumnjičeni tereti i osnovima sumnje, drugim rečima o „prirodi i razlozima za optužbu". Međutim, istraživanje koje je sprovela Advokatska komora Vojvodine, u kome je učestvovalo 324 advokata, pokazuje da „3/4 advokata ističe da više od 90% rešenja o zadržavanju, prema njihovom dosadašnjem iskustvu, ne sadrži suštinsko obrazloženje o razlozima određivanja zadržavanja" (2021, str. 14).[16]

[15] Za razliku od aktuelnog ZKP, po kome se obaveštenje (pouka) o razlogu hapšenja i ostalim pravima daje odmah po hapšenju, Nacrtom ZKP predviđeno je da se pomenuto obaveštenje uhapšenom daje „u trenutku hapšenja". Osim toga, predviđeno je i da se, prilikom hapšenja, pouka o pravima predaje uhapšenom i u pisanom obliku, da je uhapšeni može da zadrži za vreme trajanja lišenja slobode, te da ako uhapšeni ne razume jezik postupka, obavestiće se o pravima na jeziku koji razume bez nepotrebnog odlaganja. (čl. 28 Nacrta ZKP).

[16] U pomenutom istraživanju, kao razlog za ovakvo stanje u praksi navodi se da „vrlo često rešenje o zadržavanju uopšte ne donosi samo tužilaštvo, već da to čini policija po odobrenju tužilaštva. Glavna posledica toga je da policijski službenici, koji uglavnom ne poseduju adekvatna znanja za sačinjavanje takvog akta, rešenje sačinjavaju po principu formulara, tako što popunjavaju opšti „model" tog akta, koji se nalazi u njihovom računaru, ličnim podacima zadržanog, potom daju kratak opis dela, pobroje dokaze i navedu da iz tako pobrojanih dokaza proizilazi i sumnja i osnovanost zadržavanja, pri čemu tako popunjen „formular" uopšte nema adekvatno obrazloženje. Mada nije sasvim sigurno iz kojih razloga se tako postupa u praksi, čini se da je razumno pretpostaviti da su i sami tužioci, kao i policijski

Osim toga, propisano je da u ovom slučaju osumnjičeni ima prava uhapšenog lica, te shodno tome mora biti poučen o pomenutim pravima. Pravilnik o policijskim ovlašćenjima (PPO) propisuje širok spektar prava, a prvenstveno pravo da bude obavešteno o razlozima zadržavanja, o kojima zadržano lice mora biti obavešteno od strane policijskog službenika, usmeno i uručivanjem pisanog obaveštenja na maternjem ili jeziku koji razume (čl. 29. st. 1 PPO, 2022).

Pravo osumnjičenog da se brani lično ili putem izabranog branioca

Među minimalnim pravima odbrane, predviđene EKLjP (čl. 6. st.3 (c)) i Ustavom (čl. 33, st. 2 i 3), svakako centralno mesto zauzima pravo „optuženog za krivično delo" (osumnjičenog) da se brani sam i (ili) putem branioca koga sam izabere.[17] Ovo pravo predstavlja jedno od najvažnijih elemenata pravičnog postupka, jer igra značajnu ulogu u širenju kulture ljudskih prava, sprovođenju vladavine prava i izbegavanju sudskih zabluda (Almusawi, 2023, str. 581).

Ovde se nećemo detaljnije bavit prvim aspektom ovog prava, odnosno pravom osumnjičenog da se sam brani, ali svakako bi trebalo imati u vidu rizike i posledice odricanja osumnjičenog od prava na branioca, pogotovo ukoliko je to učinjeno pod uticajem ili pritiskom organa postupka, kao i situacije u kojima organ postupka može osumnjičenom da nametne branioca, protivno njegovoj volji (vid. više Trechsel, 2005, str. 263-266). U

službenici koji postupaju po njihovoj naredbi, uočili da u odnosu na takve akte izostaje stvarna sudska kontrola i sudska sankcija (u vidu usvajanja žalbe), pa stoga nemaju ni potrebu ni motiv da rešenja zaista i obrazlože" (2021, str. 13). Nacrt ZKP predviđa unapređenje u ovom smislu jer se prelaže uvođenje novog elementa rešenja o zadržavanju - i to obrazloženje okolnosti iz kojih proizlaze osnovi sumnje.

[17] O značaju ovog prava govori i donošenje dve direktive Evropske unije (EU): Direktiva o pravnoj pomoći za osumnjičene i okrivljene u krivičnom postupku i za tražena lica u postupku na osnovu evropskog naloga za hapšenje (2016) i Direktivom o pristupu braniocu u krivičnom postupku i u postupku na osnovu evropskog naloga za hapšenje i o pravu na obaveštavanje trećeg lica u slučaju lišenja slobode i na komunikaciju s trećim licima i konzularnim predstavništvima (2013). U literaturi se kao osnovni razlog donošenja ovih direktiva navodi sledeće: „Premda su sve članice EU-a ujedno i članice Vijeća Europe te stranke EKLjP, konvencijski mehanizam zaštite temeljnih ljudskih prava osumnjičenika i okrivljenika ne ostvaruje željene harmonizacijske uninke, ponajprije zbog toga sto države imaju veliku slobodu u odlučivanju na koji će način konvencijske standarde ugraditi u svoje pravne sustave" (Ivičević, Burić, Bonačić, 2016, str. 14). Na usklađivanje sa ovim direktivama poziva se i u obrazloženju izmena koje se tiču prava okrivljenog i uhapšenog lica u Nacrtu ZKP (2025).

svakom slučaju, prema praksi ESLjP smatra se da izbor okrivljenog da se sam brani neće uticati na pravičnost postupka i neće biti u suprotnosti sa čl. 6 EKLjP, osim ako interesi pravde ne nalažu drugačije.[18] Odluka o tome da li će se braniti sam, ili uz pomoć branioca, zavisi od važećeg prava i sudske prakse u nacionalnom pravu. U slučaju da osumnjičeni izabere da se brani sam, i dalje je dužan da pokaže marljivost u svojoj odbrani.[19] ZKP ne ovlašćuju organe postupka da osumnjičenom, suprotno njegovoj volji, nametnu branioca, osim kada su u pitanju slučajevi obavezne odbrane, ali i u tim situacijama uzima se u obzir volja osumnjičenog da se brani sam, jer su ovlašćenja branioca znatno sužena (čl. 72 st. 2 ZKP). Međutim, Nacrt ZKP (2025) predviđa potpuno brisanje ove odredbe, uz obrazloženje da „takvo rešenje odgovara ostvarivanju svrhe obavezne odbrane i zaštite svih prava okrivljenog u postupku, a osim toga, okrivljeni može da se odrekne samo svojih prava u postupku, ali ne i obaveza u smislu slučajeva obavezne odbrane".

Bez obzira na jezičke razlike koje postoje između engleskog i francuskog teksta EKLjP, Trechsel navodi da se u čl. 6. st. 3(c) EKLjP radi o kumulativnim, a ne alternativnim pravima, pozivajući se na presudu *Pakelli v. Germany*.[20] Isti autor ističe da, iako se u teoriji razlikuju materijalni i formalni aspekt prava na odbranu, u praksi je glavni fokus ove garancije na formalnom aspektu, odnosno pravu na profesionalnu pomoć i usluge branioca (Trechsel, 2005, str. 244). Pri tome, ovaj autor izdvaja posebne aspekte prava na stručnu pomoć branioca: tehnički, psihološki, humanitarni i strukturni (vid. više Trechsel, 2005, str. 244-247), uz posebno isticanje tehničkog aspekta, kroz koji se uloga branioca ispoljava najdirektnije. Branilac pruža optuženom tehničke veštine neophodne za korišćenje prava koja mu garantuju procesni zakoni, ustav ili međunarodno pravo. Naime, propust da se reaguje blagovremeno može dovesti do trajnog gubitka nekog prava, a pogrešna odluka može naneti nepopravljivu štetu, s obzirom laik, po pravilu, nije u stanju da proceni posledice takvih odluka. Ta situacija je dodatno otežana činjenicom da je okrivljeni okružen stručnjacima, od policije i istražitelja, preko tužioca, pa sve do sudije. Čak i u sistemima kontinentalne Evrope, gde zakon nalaže tužiocu da pazi i na prava odbrane, praksa pokazuje da je stručna pomoć branioca sve samo ne suvišna. Braniočevo znanje je

[18] *Galstyan v. Armenia*, Application no. 26986/03, 15 November 207, par. 91.
[19] *Melin v. France*, Application no. 12914/87, 22 June 1993, par. 25.
[20] *Pakelli v. Germany*, Application no. 8398/78, 25 April 1983, par. 31.

neophodno da bi se utvrdilo da li se prema optuženom postupa ispravno i da li se poštuju pravila postupka. Ukratko, svrha je pružiti okrivljenom najbolju šansu za postizanje najpovoljnijeg ishoda postupka (Trechsel, 2005, str. 245). Branilac svojim sudelovanjem u postupku donosi poznavanje prava, sposobnost primene prava u datum situacijama, analitičke veštine i moć argumentacije (Nsereko, 2001, str. 488).

Jedno od osnovnih pitanja koje se postavlja u kontekstu teme ovog rada jeste od kog procesnog momenta osumnjičeni ima pravo na pristup braniocu i njegovu stručnu pomoć. U literaturi se navodi da je pravo na branioca vremenom doživelo transformaciju, kako u pogledu najranijeg procesnog trenutka od koga okrivljeni može imati pristup braniocu, tako i u pogledu obima i sadržine pravne pomoći u pojedinim stadijumima postupka.[21] Sa druge strane, kao što je već navedeno u ovom radu, praksa ESLjP na stanovištu je da ovo pravo važi tokom čitavog trajanja postupka, odnosno da se može primenjivati i pre početka suđenja, ako i u meri u kojoj je verovatno da će pravičnost suđenja biti narušena nepoštovanjem ovih odredaba,[22] posebno ukoliko propisi predviđaju da izjave ili ponašanje okrivljenog tokom najranijih stadijuma mogu imati posledice na njegovu odbranu tokom kasnijih faza postupka. Kao ključnu presudu ESLjP u ovom smislu većina autora navodi presudu u slučaju *Salduz v Turkey* iz 2008. godine, kojom je uspostavljen standard u pogledu momenta aktiviranja prava na branioca i eventualnih ograničenja ovog prava od strane organa postupka.[23] Ovi standardi dalje su razvijeni kroz presude *Ibrahim and others v. the United Kingdom*[24] i *Beuze v. Belgium*.[25]

---

[21] Krapac tako navodi da u prvo vreme nije bilo jasno da li okrivljeni uopšte ima pravo na branioca u prethodnom postupku, posebno može li branilac prisustvovati policijkom ispitivanju, te da se u većini država kontinentalne pravne tradicije ranije izostavljalo izričito priznavanje ovog prava tokom policijskog postupanja (vid. više Krapac, 2010, str. 25).

[22] *Öcalan v. Turkey*, Application no. 46221/99, 12 May 2005, par. 131.

[23] S obzirom na celokupan izneti kontekst, Sud nalazi da član 6 stav 1, kako bi pravo na pravično suđenje bilo u dovoljnoj meri "praktično i delotvorno" nalaže da, po pravilu, pristup braniocu treba da bude obezbeđen *od trenutka prvog ispitivanja osumnjičenog u policiji*, sem ukoliko se u svetlosti konkretnih okolnosti svakog pojedinačnog slučaja ne dokaže da postoje imperativni razlozi da se to pravo ograniči. Čak i tamo gde imperativni razlozi mogu izuzetno opravdati uskraćivanje mogućnosti pristupa braniocu, to *ograničenje* - bez obzira na to čime je ono opravdano - *ne sme naneti neopravdanu štetu pravima optuženog po osnovu člana 6*. *Pravo na odbranu je, u načelu, nenadoknadivo narušeno onda kada se za formiranje optužnice koriste inkriminišući iskazi dati prilikom policijskog ispitivanja bez prisustva advokata* (*Salduz v Turkey*, Application no. 36391/02, 27 November 2008, par. 55).

[24] Hitan pristup advokatu predstavlja važnu protivtežu ranjivosti osumnjičenih u policijskom pritvoru, pruža fundamentalnu zaštitu od prinude i lošeg postupanja policije prema

Međutim, pojedini autori u poslednje vreme iznose vrlo argumentovanu kritiku aktuelne prakse ESLjP, koja se kreće u pravcu slabljenja i relativizacije garancija prava na pravično suđenje, a posebno prava odbrane (vid. više Goss, 2023).

I u literaturi se naglašava na značaj priznavanja prava na branioca od najranijih faza postupka, a posebno u kontekstu zaštite prava osumnjičenog na ćutanje, kao i sprečavanja samooptuživanja i odricanja od prava na branioca (Almusawi, 2023, str. 582-583; Cape, 2019, str. 189-208).

Osim u slučajevima obavezne odbrane, odredbe ZKP ne određuju procesni momenat sticanja prava na branioca. Na osnovu odredbi o pravima okrivljenog, uhapšenog i zadržanog lica, očigledno je da se ovo pravo faktički priznaje od početka PIP, osnosno od momenta hapšenja ili od momenta kada je lice osumnjičeno, što je u skladu sa stavovima ESLjP da radnje koje se preduzimaju u najranijim fazama postupka mogu imati posledice na delotvornost odbrane u kasnijim stadijumima.

Zbog ograničenog obima ovog rada nećemo detaljnije analizirati odredbe aktuelnog ZKP vezane za ovaj segment prava na odbranu, ali je potrebno naglasiti da se Nacrtom ZKP prava okrivljenog (osumnjičenog) i uhapšenog lica proširuju i kad je u pitanju pravo na branioca. Okrivljeni (osumnjičeni), pored prava se brani uz stručnu pomoć branioca i da njegovom saslušanju prisustvuje branilac, što mu garantuje aktuelni ZKP, prema Nacrtu ZKP ima pravo da mu na lični zahtev sud postavi branioca po službenoj dužnosti na teret budžetskih sredstava, ako prema svom imovinskom stanju okrivljeni ne može da snosi troškove za rad branioca, te pravo da slobodno, nesmetano i poverljivo komunicira s braniocem. Kada su u pitanju prava uhapšenih, predlaže se proširenje sadržine obaveštenja koja se daje uhapšenom u trenutku hapšenja, što između ostalog, obuhvata i obaveštenje da ima pravo da bude saslušan u prisustvu branioca. Osim toga predlaže se i pravo uhapšenog na komunikaciju sa sa diplomatsko-konzularnim predstavnikom države čiji je državljanin, odnosno predstavnikom ovlašćene međunarodne organizacije javnopravnog karaktera, ako je u pitanju izbeglica ili lice bez državljanstva, koji može da poseti uhapšeno lice i da mu pomogne u izboru branioca.

---

osumnjičenima, i doprinosi sprečavanju sudskih zabluda i ostvarivanju ciljeva člana 6, naročito jednakosti oružja između istražnih ili tužilačkih organa i optuženog (*Ibrahim and others v. the United Kingdom*, Application no. 50541/08, 13 September 2016, par. 255).

[25] *Beuze v. Belgium*, Application no. 71409/10, 9 November 2018.

UMESTO ZAKLJUČKA – „SIVE ZONE" PREDISTRAŽNOG POSTUPKA

Na kraju ovog rada, potrebno je ukazati na neke tzv. „sive zone" predistražnog postupka, u kojima se propisane garancije prava na odbranu, posebno prava na branioca, relativizuju, ograničavaju, a čak i delimično ili potpuno obesmišljavavaju.

Prethodno smo već ukazali na razloge nedelotvornosti žalbi na rešenje o zadržavanju. U situacijama kada se zadržavanje određuje uhapšenim licima često se manipuliše vremenom lišenja slobode. „Primećeno je da se u praksi dešavaju situacije u kojima se lica faktički lišavaju slobode, a da se o tome ne izdaje blagovremeno rešenje niti vodi adekvatna evidencija, već se umesto toga izveštaji o hapšenju i rešenja o zadržavanju izdaju nakon isteka zakonom propisanih rokova, dok se u tim aktima navodi da je lice lišeno slobode kasnije nego što je faktički lišeno slobode. Za ovakve situacije pripadnici MUP-a koriste različite eufemizme poput, „obezbeđenja lica", „dovoženja uz pratnju", pozivanja sa istovremenim nuđenjem" prevoza i slično. Postoji dakle disparitet između vremena od kog je lice faktički lišeno slobode i vremena koje se licu priznaje kao vreme za koje je bilo lišeno slobode. Opisana situacija posebno je zabrinjavajuća jer u tom vremenskom razmaku lica lišena slobode nemaju nikakva prava, niti imaju branioce koji bi se o njihovom pravu mogli starati. Uočeni vremenski interregnum policija neretko koristi za obavljanje „neformalnih" razgovora u kojima prikuplja obaveštenja od osumnjičenih. Ovaj period posebno je podoban za različite zloupotrebe na štetu lica lišenih slobode" (Advokatska komora Vojvodine, 2021, str. 20). Imajući u vidu da u najvećem broju slučajeva javni tužilac poverava policiji donošenje rešenja o zadržavanju, rizik za manipulaciju se uvećava.

Obaveštenje (pouka) o pravima često se u praksi relativizuje kao formalnost, kao dosadna birokratska obaveza, te je veliko pitanje u kojoj meri osumnjičeni razume ono što mu se saopštava. Čak i kada bi se uvelo pisano obaveštenje, koje se predlaže Nacrtom ZKP, veliko je pitanje kako će to obaveštenje izgledati i kako i kojoj meri će ga osumnjičeni razumeti. Pri tome, trebalo bi imati u vidu da pouku o pravima daju i policijski službenici koji tokom formalnog obrazovanja nisu imali programske sadržaje vezane za krivični postupak, pa se postavlja i pitanje njihove kompetentnosti da osumnjičenom protumače elemente pouke o pravima.

Uprkos tome što to ZKP izričito zabranjuje, u praksi policija često zloupotrebljava pozivanje lica u svojstvu građanina, radi prikupljanja

obaveštenja, iako se unapred zna da se radi o osumnjičenom licu. Tako se izbegava obaveštenje (pouka) o pravima, a posebno pravu na branioca i pravu da se brani ćutanjem, a umesto prikupljanja obaveštenja vrši neformalno saslušanje osumnjičenog, sa intencijom dobijanja priznanja ili barem informacija na osnovu kojih će se naknadno preduzeti pojedine dokazne radnje i obezbediti dokazi (tzv. plodovi otrovnog drveta). Drugi metod koji se često koristi je proglašavanje građanina, od koga se prikupljaju obaveštenja, osumnjičenim pri kraju roka od 4 časa, predviđenog za prikupljanje obaveštenja, čime se dobija na vremenu, a istovremeno osumnjičeni faktički ograničava ili onemogućava da realizuje pravo na branioca i da pripremi odbranu. Čak i kada zahteva angažovanje branioca, u kom slučaju saslušanje ne može početi do dolaska branioca, ostaje dovoljno vremena za neformalni razgovor sa osumnjičenim u kome se koriste različite metode ubeđivanja, pritiska, pa čak i zlostavljanja, u cilju dobijanja odgovarajuće izjave (priznanja) ili informacije koja posredno rezultira samooptuživanjem osumnjičenog.

U ovakvim situacijama često se sugeriše osumnjičenom da se odrekne prava na branioca, „jer će se tako sve brže završiti", ili da izabere branioca koji mu se predlaže ili nameće.[26] U praksi su zabeleženi i slučajevi nametanja branilaca po službenoj dužnosti (uprkos izričitoj zakonskoj odredbi o redosledu po kome se angažuju branioci po službenoj dužnosti). Odricanje osumnjičenog od prava trebalo bi da bude dobrovoljno i nedvosmisleno, bez ikakvog verbalnog ili fizičkog pritiska, zasnovano na razumevanju onoga što se odricanjem gubi.[27] Međutim, istraživanja pokazuju da se u stanju stresa, umora i straha u policijskoj stanici, značajan broj osumnjičenih brzopleto odrekne garantovanih prava, ne razmišljajući o krajnjem ishodu krivičnog postupka.

Tehnike poput „prećutnog navođenja na odricanje od prava" mogu navesti čak i nevine ljude da lažno priznaju izvršenje krivičnog dela, verujući da će im to u tom trenutku olakšati situaciju. Policija koristi i tehniku „psihološke izolacije" čiji su elementi: fizički prostor (mala prostorija, bez

[26] Zaobilaženje ili relativizovanje pouke o pravima, te pritisak i ubeđivanje osumnjičenog da se odrekne prava na branioca i prava na ćutanje beleže u mnogim državama, uz korišćenje različitih tehnika i metoda (vidi npr. Leo, 1996; Inbau *i sar.,* 2011).

[27] Nacrt ZKP u izmenjenom članu 289. koji se odnosi na saslušanje osumnjičenog predviđa novi stav 4, po kome će osumnjičenog koji se odazvao pozivu i osumnjičenog koji je prinudno doveden policija pre početka saslušanja poučiti o pravima i uveriće se da li je osumnjičeni pouku razumeo. Ako osumnjičeni izjavi da pouku nije razumeo, poučiće se o pravima na njemu razumljiv način.

prozora, fiksirane stolice), autoritet (policajac dominira prostorom) i pravni vakuum (period pre dolaska advokata koristi se za stvaranje utiska da je advokat „neprijatelj“ koji će sprečiti osumnjičenog da se „opere“ pred zakonom) (vid. više Kassin, 2008). Ovome bi trebalo dodati i slučajeve nedelotvorne pravne pomoći od strane pojedinih advokata angažovanih po službenoj dužnosti (Advokatska komora Vojvodine 2021, str. 22).

Uhapšeni, pre nego što bude saslušan, ima pravo na poverljiv razgovor sa braniocem, koji se nadzire samo gledanjem, a ne i slušanjem (čl. 69 st. 1 tač. 2 ZKP, 2021). Međutim, veliko je pitanje u kojoj meri organi postupka obezbeđuju adekvatne prostorne i ostale uslove da razgovor zaista bude poverljiv.[28] Osim toga, pošto zakonodavac nije odredio vreme trajanja ovog razgovora, često se u praksi događa da se zbog prekratkog trajanja ovo pravo uhapšenog i njegovog branioca obesmisli.[29]

Nabrojana, a i druga, protivzakonita postupanja i nepravilnosti dodatno dobijaju na značaju jer ih je jako teško, skoro nemoguće dokazati, posebno jer se obično dešavaju u okruženjima zatvorenim za oči javnosti. Ovome bi trebalo dodati i činjenicu da se u tzv. „osetljivim predmetima“ javnost isključuje i na glavnom pretresu, po različitim osnovama, a pre svega radi zaštite nacionalne bezbednosti ili privatnosti. Na taj način dokazi, neposredno ili posredno pribavljeni povredom prava osumnjičenih lica u početnim fazama postupka, opstaju do njegovog kraja, direktno utičući na ishod postupka.

[28] „U najvećem broju sudova, tužilaštava i policijskih uprava nema ili nema dovoljno prostorija u kojima bi zadržano lice moglo da obavi poverljiv razgovor sa braniocem, kao i poverljiv pregled sa lekarom. Vrlo često, zadržana lica i branioci svedeni su na situaciju u kojoj od dobre volje postupajućeg organa zavisi da li će im biti omogućena privatnost tako što će sva lica biti udaljena iz neke prostorije ili će se „privatnost“ obezbediti tako što će branilac i zadržano lice poverljiv razgovor obavljati u hodniku” (Advokatska komora Vojvodine 2021, str. 24). Na slične probleme ukazuje se i u Hrvatskoj (Ivičević Karas, Burić, Bonačić, 2016, str. 522, 533).

[29] U ZKP Hrvatske trajanje poverljivog razgovora ograničeno je na 30 minuta (čl. 108 st. 7, 2026).

LITERATURA

Almusawi, B. J. (2023) 'Early access to legal assitance within criminal proceedings in european jurisdictions: England & Wales as case study'. *Brazilian Journal of International Law*, *20*(2), 579-592. https://doi.org/10.5102/rdi.v20i2.9110

Ashworth, A. and Redmayne, M. (2010) *The criminal process*. Fourth Edition. New York: Oxford University Press.

Banović, B. (2020) *Krivično procesno pravo – posebni deo*. Beograd: Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu.

Banović, B. i Bejatović, S. (2019) *Krivično procesno pravo – opšti deo*. Beograd: Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu.

Bejatović, S. (2016) *Krivično procesno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.

Cape, E. (2019) 'Defense Rights, Duties, Norms, and Practices in Common Law and Civil Law Jurisdictions', in: Brown, D. K., Turner, J. I. and Weisser, B. (eds.) *The Oxford handbook of criminal process*. New York: Oxford University Press, 189-206.

Cape, E. *i sar.,* (2010) *Effective Criminal Defence in Europe*. Antwerp – Oxford – Portland: Intersentia.

Ćorović, E. i Ćorović, A. (2025) 'Mera zadržavanja osumnjičenog u predistražnom postupku'. *Crimen 16*(1), 124-140. https://doi.org/10.5937/crimen2501124C

Đurđić, V. (2017) *Krivično procesno pravo – posebni deo*. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu.

Goss, R. (2023) 'The Disappearing 'Minimum Rights' of Article 6 ECHR: the Unfortunate Legacy of Ibrahim and Beuze'. *Human Rights Law Review*, *23*(4), 1-23. https://doi.org/10.1093/hrlr/ngad024

Grubač, M. (1979) 'Zaštita prava čoveka u jugoslovenskom krivičnom postupku'. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, *17*(1), 123-149.

Grubač, M. (2006) *Krivično procesno pravo - uvod i opšti deo*. 4. izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union i Službeni glasnik.

Grubač, M. (2011) 'Nove ustanove i nova rešenja Zakonika o krivičnom postupku Srbije'. *Pravni zapisi 2*(2), 467-514.

Ilić, P. G. i *sar*. (2012) *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Službeni glasnik.

Ilić, P. G. i Banović, B. (2013) 'Policija i nova rešenja u Zakoniku o krivičnom postupku', u: Bejatović, S. (ur.) *Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu srbije i njihova praktična primena*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermeks, 99-116.

Inbau, F.E. *i sar.* (2013) *Criminal Interrogation and Confessions*. Fifth Edition. Chicago: John E. Reid and Associates, Inc.

Ivičević Karas, E., Burić, Z. i Bonačić, M. (2016) 'Prava obrane u različitim stadijima hrvatskog kaznenog postupka: rezultati istraživanja prakse'. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, *23*(2), 509-545.

Ivičević Karas, E., Burić, Z. i Bonačić, M. (2016) 'Unapređenje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku: pogled kroz prizmu europskih pravnih standarda'. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, *23*(1), 11-58.

Kassin, S.M. (2008) 'The Psychology of Confessions'. *Psychological Science in the Public Interest, 4*, 193-217. https://doi.org/10.1146/annurev.lawsocsci.4.110707.172410

Krapac, D. (2003) *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: institucije*. 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Narodne novine.

Krapac, D. (2010) 'Pravo branitelja u kaznenom postupku kao standard nekih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima i slobodama'. *Odvjetik*, *83*(5-6), 21-30.

Leo R. A. (1996) 'The Impact of "Miranda" Revisited'. T*he Journal of Criminal Law and Criminology*, *86*(3), 621-692.

Nsereko, D., D. N. (2001) 'Ethical Obligations Of Counsel In Criminal Proceedings: Representing An Unwilling Client'. *Criminal Law Forum*, *12*(4), 487-507. https://doi.org/10.1023/A:1016198403235

Pavišić, B. (2011) *Komentar Zakona o kaznenom postupku*. Rijeka: Dušević & Kršovnik

Škulić, M. (2023) *Krivično procesno pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Teleki, C. (2021). *Due Process and Fair Trial in EU Competition Law: The Impact of Article 6 of the European Convention on Human Rights*. Leiden; Boston: Brill/Nijhoff.

Trechsel, S. (2005) *Human rights in criminal proceedings*. New York: Oxford University Press.

Weinged, T. (2019) 'Defense right in European legal syustems under the influence of the European court of human rights', in: Brown, D. K.,

Turner, J. I. and Weisser, B. (eds.) *The Oxford handbook of criminal process*. New York: Oxford University Press, 165-188.

Pravni izvori

Directive (EU) 2016/1919 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on legal aid for suspects and accused persons in criminal proceedings and for requested persons in European arrest warrant proceedings, OJ L 297, 4.11.2016.

Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings, OJ L 280, 26.10.2010.

Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty, OJ L 294, 6.11.2013.

Pravilnik o policijskim ovlašćenjima, Službeni glasnik RS, br. 41/2019 i 93/2022.

Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 98/2006 i 115/2021.

Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 130/20, 80/22, 36/24, 72/25, 13/26.

Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (2003), Službeni list SCG, Međunarodni ugovori, br. 9/2003-16.

Zakonik o krivičnom postupku (2011), Službeni glasnik RS, br.72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 (US), 62/2021 (US).

Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku (2025), https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/120925/120925-vest10.html.

Presude Evropskog suda za ljudska prava

Artico v. Italy, Application no. 6694/74, 13 May 1980. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424

Berliński v. Poland, Applications no. 27715/95 and 30209/96, 20 June 2002. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60521

Beuze v. Belgium, Application no. 71409/10, 9 November 2018. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187802

Block v. Hungary, Application no. 56282/09, 25 January 2011. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103043

Correia de Matos v. Portugal, Application no. 56402/12, 4 April 2018. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182243

Deweer v. Belgium, Application no. *6903/75*, 27 February 1980. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469

Dvorski v. Croatia, Application no. 25703/11, 20 October 2015. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158266

Galstyan v. Armenia, Application no. 26986/03, 15 November 207. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83297

Ibrahim and others v. the United Kingdom, Application no. 50541/08, 50571/08, 50573/08 i 40351/09, 13 September 2016. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-166680

Iglin v. Ukraine, Application no. 39908/05, 12 January 2012. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108506

Imbrioscia v. Switzerland, Application no. 13972/88, 24 November 1993. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57852

Melin v. France, Application no. 12914/87, 22 June 1993. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101877

Öcalan v. Turkey, Application no. 46221/99, 12 May 2005. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69022

Pakelli v. Germany, Application no. 8398/78, 25 April 1983. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57554

Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02, 27 November 2008. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114385

Vegotex International S.A. v. Belgium, Application no. 49812/09, 3 November 2022. Dostupno na: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-220415

Internet izvori

Advokatska komora Vojvodine (2021) *Izveštaj komisije za praćenje prava zadržanih i pritvorenih lica*, Novi Sad, https://akv.org.rs/wp-content/uploads/2021/05/Izvestaj-komisije-zapracenje-prava-zadrzanih-pritvorenih-lica-mart-2021.pdf (Pristupljeno: 14. april 2026)

Evropski sud za ljudska prava, *Vodič za član 6 Konvencije* (2022) *Pravo na pravično suđenje (krivični aspekt)*. Dostupno na: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_srp (Pristupljeno: 10. April 2026)

Božidar BANOVIĆ*

THE RIGHT TO DEFENSE IN PRE-INVESTIGATION PROCEDURE

This paper analyzes the theoretical and practical aspects of the right to defense as a fundamental pillar of a fair trial, with a special focus on the pre-investigation procedure. The work is based on international standards established by the European Convention on Human Rights and the practice of the European Court of Human Rights, emphasizing that the right to defense must be activated from the moment of "criminal accusation" in the material sense, which often corresponds to the first actions in the pre-investigation phase. The paper examines the legal solutions in the Republic of Serbia in detail, including an analysis of the current Code of Criminal Procedure and proposed changes in the Draft Law on Amendments to the Code of Criminal Procedure from 2025. Special attention is paid to the right to be informed about the nature and reasons of the accusation and the right to access a defense attorney. In the final part, the "gray zones" of the pre-investigation procedure are critically pointed out, such as informal conversations with citizens who are de facto suspects, psychological and other pressures to waive rights, and shortcomings in the explanation of detention decisions, concluding that the effectiveness of the defense in the

* PhD, Full professor at the Faculty of Security Studies, University of Belgrade, https://orcid.org/0000-0001-9291-7091. E-mail: banovicb@fb.bg.ac.rs

later stages directly depends on the protection of rights in the earliest stages of the procedure.

Keywords: right to defense, pre-investigation proceedings, fair trial, defense counsel, suspect, European Court of Human Rights, Code of Criminal Procedure

© 2026 by authors

Ovaj rad se objavljuje pod licencom Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)